

EÜS Põhjala

22.oktoobril 2008

Mille poolest erineb inimene
teistest loomadest? Arutelu
füsioloogi silme läbi.

Andres Soosaar

Tänu sõnad kutsujale

... ja

- see teema pakkus võimalust üle mitme aasta korrastada mõtteid, mis ikka aegajalt erineval moel peas on käinud ning
- rääkimisele tulev on tõepoolest pigem subjektiivne arutlus kui objektiivsele teadmisele pretendeeriv sõnavõtt.

Kes on füsioloog?

- Füsioloog uurib, kuidas bioloogilised protsessid bioloogilises struktuuris formeeruvad organismi talitlusteks;
- Füsioloog on innustunud selgitama, kuidas asjad toimuvad;
- Füsioloog ei palju paljaks tungida olemasoleva struktuuri ning seda oma innustuse nimel eesmärgipäraselt lõhkuma;
- Füsioloogi vaateviisiga saab olla kitsamas bioloogiks olemise ja laiemas filosoofiks olemise mõttes.

Üks võimalik vastus

- Kreeka mütoloogiast pärit *kentaurid* on omapärane segu inimesest ja loomast ning sümboliseerivad barbareid. Barbarites on justkui märksa enam looma kui tsiviliseeritud inimestes.

The Sagittary—Centaur.

www.eaudrey.com/myth/centaurs.htm

Inimese kohast

- Organism ja liik on iseseisva bioloogilise olemasolu kesksed üksused;
- Inimesel on topeltkodakondsus bioloogilises ja sotsiaalses maailmas (tsivilisatsioonides);
- Sotsiaalne keskkond on osadele inimestele sedavõrd oluline, et nad peavad ülejäänud elusat endale päris võõraks;
- Paljudele on ka tehiskeskkond märksa tuttavam kui bioloogiline ümbrus.

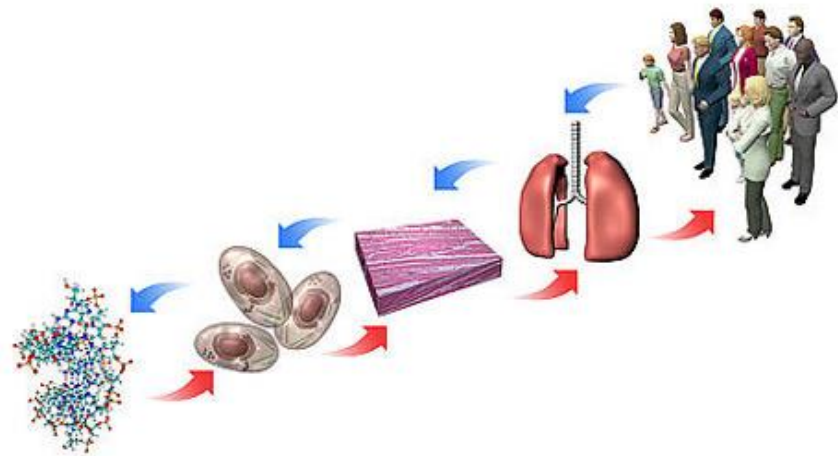
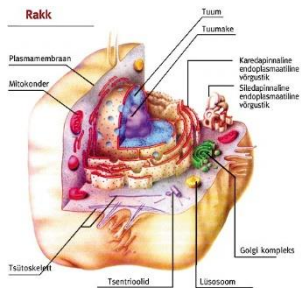
Inimese loomusest

- Inimesel ja loomal näikse olevat sarnane rakuline struktuur, nt geenidest juhitud rakkude interaktsioon ümbruskonnaga, koed-organid-organsüsteemid.
- Inimestel on vaimne pool teinud tubli hüppe ning sisaldab lisaks loomadega sarnasele meelte ja emotsioonide vaimsetele väljunditele uudsetena mõtlemist ning vaba tahet. ning iseenda olemasolu teadvustamist.
- Kõigel elaval näikse olevat siiski mingil moel olemas mina-mehhanismid.

Bioloogiline maailm

- Bioloogiline maailm on rakkude ja nende koosluste eksistentsi areen;
- Rakuline eksistents on vabastanud elavat üksjagu olemast vaid kehade mehhaanika subjektiks;
- Rakulisel eksistentsil on terve rida spetsiifilisemaid omadusi, sh sättida enda (adapteeruda) vastavalt enda ja ümbritseva oludele.
- Elav maailm kasutab arenguks laialdaselt äraproovitud sarnaseid ehk homoloogseid motiive (geenid, valgud, luud, organid jne)

Rakk – elava struktuurne põhimotiiv

www.loodusajakiri.ee/.../vanaweb/0004/rakk.jpg

www.medgadget.com/archives/img/354416.jpg

Sotsiaalsed maailmad

- Inimesed on suutelised looma ja töös hoidma mitmekesiseid sotsiaalseid kooslusi ja institutsioone, mis võivad üksteisest olla (mõtteliselt) tugevasti eraldatud.
- Vähemasti osal neist on ilmne võimekus toetada sotsiaalsel mäletamist.
- Raha kaudu toimuv sotsiaalse tegevuse kvantitatiivne hindamine/mõjutamine on muutnud järjest universaalsemaks.
- Paistab, et ratsionaalselt tõhusad sotsiaalse eksistentsi ei olegi nii unikaalsed, kui mõnikord arvatakse ning leitakse ikka ja taas ka bioloogilises maailmas.

Personaalsed maailmad

- Organism näikse nii loomadel kui inimesel olema põhiliseks iseseisva eksistentsi põhiliseks vormiks ning see on põhiliselt tagatud bioloogilise eksistentsi ja identifitseerivate tunnuste või markeritega.
- Inimesel on personaalse maailma väga oluliseks piiritlejaks ka teadvustatud mina, mis realiseerib ka inimese kuulumise nii bioloogilisse kui sotsiaalsesse maailma.

Arusaamad inimese ja loomade sarnasusest

- Kuni Rene Descartes'ini (1596-1645) ei leitud inimestel ja loomadel suurt midagi ühist olema. RD arvates on inimeste kehaline pool ja loomad masinad.
- Julien Offray de La Mettrie (1709-1751) tuli välja ideega nii inimesed kui loomad on bioloogilised masinad.
- Charles Darwin (1809-1882) on mõjukalt veennud, et inimesed on eeskätt bioloogilised olendid ühes bioloogilisele maailmale omaste arengumehhanismidega.
- 20. sajandi lõpuks on bioloogiliste ja mittebioloogiliste masinate sümbioosi ja tehisteadvuse teemad tähtsad ja laial rindel arendamisel.

Mismoodi on olla keegi?

- Keha-vaimu probleem ja selle lahendused pakuvad tuge inimese-looma vahekordade küsimuse vaagimisel;
- Kehaline identifitseerib bioloogilist organisatsiooni väga täpselt, kuid ei paista piisav olema keerukamate organismide üldisema või konkreetsema olemise täiel määral identifitseerimiseks.

Mismoodi on olla keegi?

- Thomas Nagel (1974) “What is it like to be a bat?”
- Nageli arvates on teadvuse struktuur liigiomane ning seda liiki mõista tähendab aru saada mismoodi on olla see organism.
- Vaimne või teadvuslik paistab vähemasti inimese puhul tähtsamgi olevat kui kehaline eksistents. Järjest sekkuvamal meditsiinil on omad teened selles suundumuses.

Minu ja teiste olendite teadvuse eristamisest

- Teadvusega olenditel on eriline, nõ otsene või vahetu juurdepääs oma teadvuse sisudele. Sellist esimese isiku (1P) perspektiivi iseloomustab subjektiivsus.
- Vahetuid juurdepääse teiste olendite teadvusse ei ole siia maani tuvastatud, mistõttu lähtutakse teiste teadvuse hindamisel eeskätt nende käitumisest, mis annab vaadeldavale võimalusi mängida olemise topeltmänge (iseäranis sotsiaalses keskkonnas)

Väärtused ja bioloogiline eksistents

Eetikat arvati pikka aega vaid inimesele omane olevat, kuid ...

- zooloogid on märganud, et loomadki on teinekord altruistlikud;
- inimesed käituvad teinekord vägagi “sea” kombel.

Väärtused ja asjade maailm

- Inimese loodud asjade väärtused näikse seisnevat selles, mida inimesed ja nende kooslused neile omistavad.
- Olukorrad saavad teiseks, kui inimene on võimeline looma teadvusega seadmeid, millel on oma väärtuste süsteem nende eksistentsi ja käitumise suunajana.
- Marvin Minsky “Kas maailma pärivad robotid?”
Minsky M. Kas maailma pärivad robotid?
Looming, 1998, nr 5, lk 766–776.

Kokkuvõtteks

- Rakud ja inimesed on võimelised looma uusi kompromisse ja nende tüüpe kollektiivse eksistentsi nimel;
- Inimene tahab järjest vähem olla loom ning otsib palavikult võimalusi bioloogiliselt maanteelt maha sõita;
- Inimesed soovivad nii väga luua ja kogeda uusi eksistentse ja olemasolev inimteadvus pakub jätkuvalt selleks uusi võimalusi.
- Jätkuvalt elab inimene nõnda, et mitte keha ei loo tema teadvust, vaid pigem vastupidi.

Kirjandus

- Nagel T. Mis tunne on olla nahkhiir?
Akadeemia, 1996, 10, lk. 2090-2107.
- Minsky M. Kas maailma pärivad robotid?
Looming, 1998, nr 5, lk 766–776.